

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Мета сучасної початкової школи – забезпечити подальше формування особистості дитини, цілеспрямовано виявляти й розвивати здібності, формувати уміння та бажання вчитися, створити умови для самовираження учнів у житті та різних видах діяльності [6, с.34].

На сучасному етапі часто доводиться констатувати, що в учня не сформувався потреби в знаннях, немає інтересу до навчання. Тому й виникає потреба в розвитку пізнавальної активності учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ця проблема розглядалась як сучасниками, так й класиками педагогіки. Над нею працювали: В. Сухомлинський, О. Митник, О. Савченко, Є. Сарапулова, О. Старинська, В. Кириленко та багато інших.

Мета статті полягає у визначенні різноманітних підходів, що сприятимуть розвиткові пізнавальної активності учнів.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб дитина добре навчалася, треба «запалювати в дитячих серцях вогник допитливості, викликаючи інтерес до навчання, роблячи його внутрішнім, постійно діючим стимулом» [3, с.27].

«У молодшому шкільному віці посилюється взаємовплив мислення та уяви. Розум і почуття взаємопов'язані. Певні почуття підсилюють активність пізнавальних процесів, деякі можуть їх гальмувати. Вчитель має дбати про позитивні емоції, такі як здивування, зацікавленість, захоплення, радість від розв'язання складного та від знаходження раціонального способу» [3, с.26]. Цьому сприяють різні види та форми роботи на уроках та в позаурочний час.

Вже з першого класу активно використовуємо на уроках таку форму роботи, як *рольова гра*. Діти проявляють кмітливість, уміння зорієнтуватися в ситуації. Багато учнів на початку дуже сором'язливі, тому вчать також переборювати свою невпевненість. Разом з однокласниками біля дошки відтворюють різні життєві ситуації, знайомі й звичні для дітей. Такі ігри допомагають дитині спроектувати правила гри в реальне життя, повірити у свої сили, довести насамперед собі: "Я теж можу вийти до дошки й брати участь у сценках, можу говорити не гірше інших". Допомагають відчувати свою значимість у колі однокласників, а також стимулює до уваги на уроці й бажання все зрозуміти й запам'ятати, тобто розвиває пізнавальну активність.

Використання рольових ігор допомагає надалі розподілити ролі у великих *позакласних заходах і святах*. Адже далеко не завжди активні, старанні учні здатні зіграти головну роль у спектаклі, зате «розбишака» може виявитися

чудесним маленьким актором. Під час спектаклю трудяться всі учні класу. Ця нелегка праця приносить їм величезне задоволення й бажання ще щось зробити. А позитивні емоції й віра в себе - це вже чимало. Адже саме віра в себе, у свої сили допомагає людині йти до своєї мети й вибиратися з життєвих вирів.

Розвиток пізнавальної активності й формування творчої особистості починаємо саме з ігор і свят, тому що ці форми роботи прості, зрозумілі й найбільш близькі тим, хто тільки що переступив поріг школи. Вони допомагають відчувати себе затишно й комфортно, не боятися виявити своє "я".

Звичайно, наше життя далеко не гра, тому кожна людина повинна вміти вирішувати складні завдання й не боятися труднощів. Вважаємо, що *метод евристичної бесіди й елементи проблемно-пошукового методу*, які використовуємо у своїй роботі, готує дітей до вирішення проблем, вчить думати, не боятися труднощів, і не боятися висловлювати свою думку.

Дані методи використовуємо на уроках мови й математики. До того ж, при вивченні більшості тем, тобто скрізь, де тільки можливо. Спонукаємо дітей мислити, досліджувати, експериментувати.

Не секрет, що багато дітей не вміють думати, звикли лише відтворювати почуте, не знають радості моментального пробудження думки. Мозок дитини починає швидше працювати, потрапляючи в несподівану ситуацію, коли від нього чекають відповіді або дії. А хіба такого не буває поза стінами школи? Таким чином, коли ми вчимо дитину думати, – ми готуємо його до активної життєвої позиції.

Проблемно-пошуковий метод учить дітей мислити, висловлювати свою думку, не боятися сказати щось не так. Кожен може відчувати себе розумним і талановитим. Адже часом першими до правильного висновку приходять діти, які вчаться на середньому рівні. А творча особистість все-таки не тільки та, що вміє створити щось оригінальне, досі невідоме, вона вільна від комплексів і стереотипів, здатна шукати й не боїться пред'явити світу свої знахідки, люди творчі не трясуться, боячись помилитися. Скільки не говорить народна мудрість, що вчитися треба на чужих помилках, ми із самого народження вчимося тільки на своїх, а без цього неможливий розвиток і просування вперед.

Робота думки учнів триває й ускладнюється на *заняттях зі спекурсів*. Працюємо за авторською програмою «Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи «Рідне слово». Ці заняття перетворювалися у свято думки, тому що в невимушених умовах діти вирішують нелегкі для їх досвіду завдання: ребуси, кросворди, шаради, анаграми, різні конструктивні й логічні вправи, досліджують особливості різних літературних жанрів й створюють власні твори. І кожна перемога викликає захват. Таким чином, на заняттях діти не тільки вчаться мислити, знаходити рішення, але й одержувати від своєї праці задоволення.

З другого класу проводимо додаткові заняття з математики. На відміну від попереднього курсу, його відвідують лише ті, хто має підвищені можливості до вивчення математики. Це урок для них став улюбленим, хоча завдання доводиться розв'язувати непрості.

На таких заняттях панують всілякі почуття й емоції, але результат один: діти вчать думати, шукати, боротися із труднощами й знаходити правильне рішення без сторонньої допомоги, при цьому одержуючи величезне задоволення від результатів своєї праці.

Крім того, у своїй роботі широко використовуємо *ребуси й кросворди*. З першого класу діти вчать їх розгадувати. Поступово учні не тільки розв'язують ребуси й кросворди, але й самостійно їх складають.

Не секрет, що далеко не кожен може виявити свої здатності при вивченні мови, математики, природознавства, не всім вдається творити засобами слова, не кожен може показати себе на сцені, але в будь-якій дитині є якась іскра таланта і її необхідно відшукати, розпалити. «Чим різноманітніше види діяльності, якими займається колектив, тим більше можливостей у кожної дитини розкрити свої здібності» [8, с.2]. Тому велику увагу також приділяємо урокам *образотворчого мистецтва, трудового навчання, практичним заняттям з природознавства*. Звичні теми намагаємося урізноманітнити цікавими роботами. Вони захоплюють дітей своєю незвичайністю й дають можливість розкритися новим талантам: таланту художника або майстра на всі руки. Практично в кожному класі знайдеться учень, якому зовсім не даються науки, а руки просто "золоті". Виконання складних, незвичайних робіт приносить дітям шквал емоцій, особливо коли нарешті вийшло! А позитивні емоції зміцнюють бажання творити й не боятися зробити щось не так. Ще В. Сухомлинський говорив, що необхідно вчити так, щоб кожен переживав радість успіху, щоб брався до роботи з передчуттям успіху.

Розвитку пізнавальної активності учнів сприяє й введена нами в 2003 – 2004 роках робота з *картками-розмальовками*. Цей вид діяльності не відноситься до творчих, але виконання завдань й отримання гарного результату сприяє підвищенню настрою, бажанню працювати з подібними малюнками, ще раз повернутися до вивченого раніше матеріалу, щоб виконати все бездоганно. І, навіть, учні, у яких виникають труднощі в навчанні, які навчаються без особливого бажання, із захопленням виконують подібну роботу.

Користуємось авторськими картками-розмальовками з основних тем для учнів 2-4 класів з математики, української та російської мови.

Великим поштовхом до розвитку пізнавальної активності учнів є також *робота в групах*.

Особливо актуальний цей метод на уроках української й російської мови, читання й природознавства.

При такій формі роботи кожен учень відчуває свою значимість, вчиться висловлювати свої думки, прислухатися до чужої, спільно приходити до певного рішення. Співробітництво формує в дітей здатність регулювати свої дії, обґрунтовувати свою позицію й приймати іншу точку зору, якщо вона більше обґрунтована. У процесі спільної навчальної діяльності відбувається розвиток діалогічного мислення кожного партнера, поступово формується позиція іншого, тобто дитина, немов ставши на місце партнера, починає оцінювати власну гіпотезу, бере участь у створенні гіпотези іншого. На уроках будь-яка дитина не тільки може висловлювати свою думку в колі однокласників, але й повідомити результати обговорення перед всім класом, а, крім того, кожен може на якийсь час зайняти позицію лідера й відчути свою значимість.

Робота в групах проводиться не тільки на уроках, але й при підготовці домашнього завдання, наприклад з позакласного читання. Це зближує дітей, сприяє зміцненню колективу.

Групова робота має свої особливості.

1. Кожна група має своє завдання й знає, що крім них ніхто його не виконає.
2. До завдання ставляться ревно, намагаються відповісти краще за інших і завжди з нетерпінням чекають, як їхню роботу оцінить учитель. З кожним разом прагнуть досягти кращих результатів.
3. Діти з високим рівнем розвитку отримують більш складні завдання, часто творчого характеру. Таким чином, немає роботи на середнього учня, тому що кожен одержує завдання під силу й має можливість розвивати й удосконалювати свої здатності, уміння, таланти. При цьому не почувати себе заземленим.
4. Робота в групі дає можливість більше довідатися на уроці й підштовхує учнів до самостійних пошуків одержання інформації, а це також застосовується подальшого розвитку пізнавальної активності дитини. Дана форма роботи сприяє виникненню потреби мислити, шукати, переробляти по-своєму.
5. Групова форма роботи вчить дітей спілкуватися, знаходити компроміси, приходити до спільного рішення.

Таким чином, робота в групах має колосальний потенціал для розвитку особистості, а також сприяє розвитку пізнавальної активності учнів.

Висновки. Як бачимо, робота над розвитком пізнавальної активності учнів тісно переплітається з формуванням творчої особистості дитини. «Для дітей творчість є життям. Дитина насолоджується діяльністю, яка приносить їй радість відкриття» [3, с.27]. Тому позитивні результати в навчально-виховному процесі можуть бути досягнуті лише тоді, коли будуть створені умови для реалізації творчого потенціалу кожної дитини. Вчитель теж має бути творчим, щоб навчальний процес був цікавим, різнобічним і результативним.

Дати дітям відчути радість праці, щастя успіху в навчанні, збудити в їхніх серцях почуття власної гідності – ось найперше завдання вчителя, бо успіх у

навчанні – єдине джерело внутрішніх сил дитини, що породжує енергію для боротьби з труднощами, бажання вчитися. Подальші дослідження будуть присвячені розробці шляхів активізації пізнавальної активності підлітків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кириленко В. Формування та корекція мотивації учіння молодших школярів / В. Кириленко // Початкова школа. – 2007. – №12. – С. 50 – 53.
2. Митник О. Розвиток творчого мислення школярів – складова життєвого успіху / О. Митник // Початкова школа. – 2000. – № 3.– С. 1 – 4.
3. Олешко Н. Активізація навчальної діяльності молодших школярів засобами мистецтва / Н. Олешко, І. Шевчук // Початкова школа. – 2007. – № 2. – С. 25 – 27.
4. Савченко О. Екологія дитинства: В. О. Сухомлинський і сучасна початкова школа / О. Савченко // Початкова школа. – 2000. – № 11. – С. 1 – 4.
5. Сарапулова Є. Виховання обдарованої дитини / Є. Сарапулова // Початкова школа. – 2000. – № 2.– С. 3 – 4.
6. Старинська О. Ініціатива як умова активізації пізнавальної діяльності учня / О. Старинська // Початкова школа. – 2000. – № 5. – С. 34 – 35.
7. Титаренко Н. Види заохочення та активізації школярів / Н. Титаренко // Початкова школа. – 2000. – № 9. – С. 20 – 21.
8. Шейко Г.К. Інноваційні методи роботи в початковій школі / Г.К. Шейко. – Х.: Видавництво «Ранок», 2008. – 208 с.

АНОТАЦІЯ

Тлустенко Н.С., Любишко І.О., Бражко О.О. Розвиток пізнавальної активності учнів початкової школи. У статті розглядається проблема розвитку пізнавальної активності учнів і формування обдарованої особистості через рольову гру, позакласні заходи, проблемно-пошуковий метод, творчі завдання, групова робота і спецкурси.

Ключові слова. *Пізнавальна активність, обдарована особистість, рольова гра, проблемно-пошуковий метод, творчі завдання.*

АННОТАЦИЯ

Тлустенко Н.С., Любышко И.А., Бражко О.А. Развитие познавательной активности учащихся начальной школы. В статье рассматривается проблема развития познавательной активности учеников и формирования талантливой личности через ролевую игру, внеклассные мероприятия, проблемно-поисковый метод, творческие задания, групповую работу и спецкурсы.

Ключевые слова. *Познавательная активность, талантливая личность, ролевая игра, проблемно-поисковый метод, творческие задания.*

SUMMARY

Tlustenko N.S., Lyubyshko I.A., Brazhko O.A. Development of cognitive activity of elementary school pupils. The problem of pupil's cognitive activity development

and talented personality formation through the role-playing, out-of-class activity, problem-searching method, creative tasks, group work and special courses is considered in the article.

Key words. *Cognitive activity, talented personality, role-playing, problem-searching method, creative tasks.*